

YAQUB MƏMMƏDOVUN HƏYAT VƏ SƏNƏT FƏALİYYƏTİNƏ NƏZƏR

A LOOK AT THE LIFE AND WORK OF YAGUB MAMMADOV

ВЗГЛЯД НА ЖИЗНЬ И ТВОРЧЕСТВО ЯГУБА МАМЕДОВА

Ulvi MAMMADOV

Azərbaycan Milli Konservatoriyasının Dissertantı, Baku, Azərbaycan

ORCID ID 0000-0002-9204-5657

Cite As: Mammadov, U (2021). “Yaqub Məmmədovun Həyat Və Sənət Fəaliyyətinə Nəzər”, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 7(52): 2861-2867.

XÜLASƏ

Məqalə Azərbaycanın məşhur xanəndəsi, xalq artisti Yaqub Məmmədovun həyat və yaradıcılığından bəhs edir. Burada onun uşaqlıq, gənclik illərində ustad xanəndələrlə yaradıcılıq əlaqəsindən, onların canlı çıxışlarından, qrammofon valları və radio fonduna yazılan ifalarından, muğam, təsnif və xalq mahnılarından danışılır. Göstərilir ki, Yaqub Məmmədov öz nadir, məlahətli səsindən, oxuma manerasından və sənətinin yüksək texniki imkanlarından istifadə etmişdir. O, seçdiyi və düzgün tələffüz etdiyi qəzəlləri, dərinədən öyrənib mənimsədiyi muğamları məharətlə ifa etmişdir. Bu mahir sənətkar xalqın sevimli və ustad xanəndəsinə çevrilmişdir.

Açar sözlər: Yaqub Məmmədov, xanəndə, səs, muğam, qəzəl, qrammofon valları, xalq mahnısı

ABSTRACT

The article tells about the life and work of the famous Azerbaijani singer, People's Artist Yagub Mammadov. It tells about his creative connection with master singers in childhood and adolescence, their live performances, gramophone and radio recordings, mugam, tasnif and folk songs. It is noted that Yagub Mammadov used his unique charming voice, manner of reading and high technical capabilities of his art. He skillfully sang gazelles, which he chose and pronounced correctly, as well as mughams, which he studied and mastered. This talented artist has become the favorite and master of the singer of the people.

Key words: Yagub Mammadov, singer, voice, mugam, gazelle, folk song.

РЕЗЮМЕ

В статье рассказывается о жизни и творчестве известного азербайджанского певца, народного артиста Ягуба Мамедова. В нем рассказывается о его творческой связи с мастерами-певцами в детстве и юности, их живых выступлениях, грамофонных и радиозаписях, мугаме, таснифе и народных песнях. Отмечается, что Ягуб Мамедов использовал свой неповторимый очаровательный голос, манеру чтения и высокие технические возможности своего искусства. Он умело пел газели, которые выбрал и правильно произносил, а также мугамы, которые изучил и освоил. Этот талантливый артист стал любимцем и мастером- певцом народа.

Ключевые слова: Ягуб Мамедов, певец, голос, мугам, газель, народная песня.

Əlbəttə, muğam ifaçılığının əsas keyfiyyət meyarı xanəndənin peşəkarlığıdır. Lakin mütəxəssislər haqlı olaraq hesab edirlər ki, xanəndənin ustalığı, onun muğam ifa edərkən dinləyicini başqa bir aləmə aparmaq bacarığı da az rol oynamır. Muğam sənətinin ecazkarlığı, sehri məhz bundadır. Burada səsin gözəlliyi çox vacib amildir. Yaxşı deyiblər ki, muğamda dinləyicini ovsunlayan birinci amil ifağın gözəl səsidir. Ruhu oxşayan ifa dinləyicinin qəlbində ülvü duyğular oyadır, onu xəyallar aləminə aparır, ruhlandırır. Belə xanəndələrdən biri də ustad sənətkar Yaqub Məmmədovdur.

Yaqub Məmmədov milli xanəndəlik sənətinin layiqli nümayəndəsi, əsl davamçısı olaraq öz ecazkar səsi, ifa tərzü, nümunəvi, maraqlı sənəti və bu sahəyə gətirdiyi ənənələri ilə musiqi tariximizdə yaşayır. Doğrudan da o, sıradan bir ifaçı deyil, xeyli üstün cəhətlərlə, sənətdə fərqli xüsusiyyətləri ilə mahiyyət və dəyər daşıyıcısı olan sənətkardır. Onun ifaçılığında tarixin sınaqlarından çıxan Azərbaycan xanəndəlik sənətinin ənənələri öz əksini tapmışdır. Ustad sənətkar özünü sənətdə tapdıqdan, təsdiq etdikdən, təcrübə qazandıqdan sonra öz ifa üsulü və ənənələrini yaratmışdır.

Yaqub Məhəmməd oğlu Məmmədov 1930-cu il may ayının 5-də Ağcabədinin Xəlfərəddin kəndində anadan olub. Uşaqlığı səfalı, gözəl ab-havalı, mənərəli, füsunkar təbiətli Qarabağda keçib. Onun ilk andan insan ruhuna xoş təsir edən məlahətli səsi ətrafdakıları cəlb edib. Uca Allah ona yalnız gözəl səs deyil, həm də böyük istedad, sağlam vücut, boy-buxun bəxş etmişdi. Yaqub Məmmədov gənclik yaşına çatarkən səsinin xırdalıqlardan istifadə edirdi, arxayın, və sərbəst işlədirdi. O, artıq xanəndəlik sənətinə xas xüsusiyyətləri mənimsəməkdə idi. Yaquba səs irsən gəlmişdi. Atası Məhəmmədin də gur, gözəl səsi var idi, peşəkar sənətə xidmət etməsə də, toy-büsatda, el şənliklərində ondan xahiş edəndə, dost-qohumun sözünü yerə salmır, məclisə şirinlik qatırdı. Atadan Yaquba keçən istedad daha güclü, cılalı idi.

Sənətkar vaxtilə öz xatirələrində bu barədə belə söyləmişdi: *"Atamın yaxşı səsi vardı. Evdə onun zümzümələrini çox eşitmişdim. Özünü xanəndəliyə həsr etməsə də, bu sənəti çox sevirdi. Onun ifaları mənə çox təsir edib. Beləcə, mən də ondan eşitdiklərimdən istifadə etməyə başladım. Bir dəfə atam səsimi eşitdi. O, səsimum olmasını çox yaxşı qarşıladı. Belə-belə, başladım ondan eşitdiklərimi səsində işlətmək. O da hərdən mənə yol göstərirdi. Bir gün dəfini mənə verib dedi: "Düzdür, yaxşı səsin var. Çalış ki, bu sənətin dalınca gedəsən. Arzum budur ki, sən tanınmış xanəndə olasan". O gündən sənətə məhəbbətim daha da artdı. Ustad xanəndələri dinlədikcə həm onları qiyabi də olsa tanımağa, həm də onlardan öyrənməyə başladım"*[6, s.11].

Dünya elmi sübut edib ki, istedad, səs və digər cəhətlər də genlə bağlıdır və nəsildən nəsle ötürülür. Yaqubda bu xüsusiyyət özünü göstərirdi.

Yaqubu toylarda, rayonlarda keçirilən bədii-kütləvi tədbirlərə dəvət edir və onun səsindən musiqisindən zövq alırdılar. Belə tədbirlərdən sonra aldığı təriflər, eşitdiyi xoş sözlər gənc Yaquba qol-qanad verir və onu stimullaşdırırdı. O, Ağcabədinin yetişdirdiyi görkəmli xanəndələr Zülfü Adıgözəlov (1898-1963) və Mütəllim Mütəllimovun (1909-1981), həmçinin görkəmli muğam ustaları Xan Şuşinski (1901-1979), Əbülfət Əliyev (1926-1990) və başqalarının radiodakı, qrammofon vallarındakı ifalarını dönə-dönə dinləyir, öyrənərək öz hafizəsinə yazır, yaddaşında qoruyur, onlardan əxz etdiyi üslubu və oxuma maneralarını mənimsəyirdi. Bundan əlavə toyları idarə etməyə dəvət olunan bütün Qarabağ xanəndələrinin sənə nümunələrindən də nə isə götürürdü.

Hələ səkkiz yaşı olarkən Yaqubun istedadı üzə çıxmışdı. O, 1941-1945-ci illər müharibəsində qarmonçalan Müstəcəblə cəbhəyə yollanan əsgərlər qarşısında oxuyurmuş. Yaqub o dövrün xanəndələri Bahadır Mehralı oğlu, Segah İslamla (İslam Abdullayev), Seyid Şuşinski, Mütəllim Mütəllimov, ağdaşlı Veys Hacıyevlə tədbirlərdə çıxış edirmiş [1, s.130].

Azərbaycan xalq ifaçılığında, muğam sənətində bütün dövrlərdə görüb-götürmək, eşitmək, müşahidə etmək, eşitdiyini musiqi yaddaşında həkk etmək, duyum, istedad vasitəsilə qavrayıb saxlamaq və beləliklə sənət uğurlarına yetmək halları Yaqub Məmmədovun amalı idi. Əslində, vaxtilə özündən əvvəlki örnək sənətkarlardan öyrənib, qavramaq bir məktəb idi, həqiqi, real və dəyərli sənət məktəbi. O dövrün bəzi xanəndələri kimi Yaqub da belə sənət qazanmış, bu qayda ilə məktəb keçmiş və muğam aləminə qovuşmuşdu.

Yaqubun ilk gördüyü musiqiçi, qonşuları Camal kişi olmuşdu. Xanəndə Camal səhərlər məşq edəndə səsi həyəət-bacaya yayılırdı. Qəlbi nəğməli bulaq kimi çağlayan balaca Yaqubun xalq musiqisinə həvəs göstərməsində müğənninin böyük təsiri olmuşdur. Yaqub daha sonra Mütəllim Mütəllimovun, Fərzəli Novruzovun, xanəndə Səmədin oxuduğu muğam və mahnıları dinləmiş, ruhuna yatan havaları təkrar-təkrar zümzümə etmiş, necə deyərlər qəlbində bişirmiş, özünəməxsus şəkildə oxumağa başlamışdır [5, s.126].

Tale Yaqub Məmmədovu az yaşlardan sənət adamları, muğam, mahnı ifaçıları ilə qarşılaşdırmışdı. O, hərədən bir şey öyrənirdi. Onun səsi də, musiqi yaddaşı da beləcə inkişaf edir və tədricən formalaşır.

Hələ məktəbli ikən Yaqub nəğmə dərslərində gözəl oxuması ilə fərqlənir, yoldaşlarını, hətta müəllimlərini də valeh edərdi. Onu dinləyənlər tərəddüd etmədən deyirdilər: "Gözəl oxuyur, yaxşı müğənni olacaq".

Bu sözlər illər ötdükcə həqiqətə çevrildi. O zaman Ağcabədidə yaşayan qocaman xanəndə İslam Abdullayev Yaqubu evinə dəvət edib, səsini dinlədi. Onun vurduğu zəngülələr, işlətdiyi xırdalıqlar sənətkarı heyran etdi. O, məmnun halda dedi:

"-Oğlum, səsini qoru, zil səsin var, özü də tez-tez bizə gəl. Muğamların "bərdəşt"lərini, "əyaqlar"ını qaydaya salaq. Qoy məndən yadigar qalsın".

Həmin vaxtdan İslam Abdullayev gənc müğənni ilə müntəzəm məşğul oldu. Ona bir neçə muğam, təsnif və xalq mahnısı öyrətdi. Çox keçmədi ki, Yaqub "Şahnaz"ı, "Segah"ı, hətta "Rast" dəstgahını belə sərbəst oxumağa başladı [5, s.126-127].

İslam Abdullayev çox nəhəng xanəndə idi. Adı musiqi tariximizdə yaşayır, öz dövründə şəkəri "Segah" olduğu, bu muğamı çox yaxşı oxuduğu üçün "Segah İslam" kimi tanınırdı. Məlum olduğu kimi, tale Yaqubu belə bir böyük xanəndə ilə qarşılaşdırmışdı. Ona ustad sənətkar İslam Abdullayevdən öyrənmək də nəsib olmuşdu.

Seyid Şuşinski də Yaqubun səsini ilk dəfə eşidəndə çox bəyənmiş və demişdir: *"səsini qorusa, tənbel olmasa, öz üzərində işləyib davam eləsə, yaxşı xanəndə olacaq"*. [5, s.120-121]

Ustad xanəndə, böyük təcrübə sahibi Seyid Şuşinski Yaqubun ilk anlardan böyük xanəndə olacağını duymuşdu. Və onun düşüncələri sonralar özünü doğrultdu.

Mütəllim Mütəllimov Ağcabədi mədəniyyət evinin direktoru vəzifəsində çalışarkən yerli istedadları buraya toplayır, onların gücü ilə tez-tez rayon zəhmətkeşləri qarşısında maraqlı proqramlarla konsertlər təşkil edirdi. Qeyd etməliyik ki, Yaqub Məmmədovu musiqi aləminə ilk dəfə cəlb edən Mütəllim Mütəllimov olmuşdur [5, s. 115].

Yaqubun istedadının xanəndə M. Mütəllimovun diqqətini cəlb etməsi bu bacarıqlı oğlanın sənət öyrənməsi üçün çox uğurlu bir hal idi. Bu diqqət, qayğı Yaqubun durmadan inkişafına şərait yaradırdı.

Mütəllim Mütəllimov Yaqubu 1943-cü ildə bədii özfəaliyyət kollektivinə cəlb etdi. Beləliklə də gənc müğənninin ilk sənət sınaqları başlandı. Yaqub kənd zəhmətkeşləri qarşısında tez-tez konsertlər verir, vətəni müdafiəyə yollanan həmyerlilərini nikbin və mübariz nəğmələri ilə ruhlandırır [5, s. 127].

1943-ci ildə Yaqubun 13 yaşı var idi. Lakin istedadı, səsi, zəngülesi və səs xırdalıqlarının olması, muğam, təsnif və mahnı oxumaq bacarığı onu artıq gələcək xanəndə kimi yetişdirirdi. O, 1945-ci ilin, Böyük Vətən Müharibəsi adlanan həmin dövrün sonuna qədər Ağcabədi mədəniyyət evinin fəal üzvlərindən biri olmuşdu.

Yaqub Məmmədovun həyat və yaradıcılığını özündə əks etdirən "Azərbaycantelefilm" Yaradıcılıq Birliyinin 2002-ci ildə çəkdiyi "Mənsuriyyə sorağında" sənədli filmə bu barədə onun öz fikirləri ilə tanış oluruq: *"Böyük Vətən müharibəsi başlayanda mənə kluba işə götürdülər. Yaşım düşməsə də, səsimə görə klubun müdiri Mütəllim Mütəllimov mənə işə qəbul etdi. O, konsert briqadası kimi bir kollektiv yaratmışdı. Onlarla birlikdə daim tədbirlərə gedirdim. O vaxt maşın yox idi, nəqliyyatımız at arabası idi, yaxın kəndlərə isə piyada gedirdik. Qarmonçalan Müstəcəb havalər çalardı, camaat oynayırdı. Bəzən maşınla Yevlaxa qədər "Qarabağ şikəstəsi"ni oxuya-oxuya gedərdim. Konsertlərdə və el toylarında "Qaçaq Nəbi", "Apardı sellər Saranı", "Şuşanın dağları", "Qəmərım", "Ay qara qız" xalq mahnılarını oxuyurdum". Maraqlı odur ki, o mahnılardan biri də dəbdən düşməyib, bu günə qədər oxunur"*[3, s. 122].

Tale Yaquba həqiqətən qeyri-adi səs və iti yaddaş vermişdi. Eşitdiklərini, öyrəndiklərini öz ifasında mükəmməlləşdirmişdi. Ağcabədidə və ətraf yerlərdə artıq Yaqubu hamı tanıyır, səsinə, sənətinə rəğbət bəsləyir, toy-büsata dəvət edirdilər. Rayon camaatında onun əsl xanəndə kimi yetişəcəyinə böyük inam yaranmışdı. Gənc Yaqub artıq sənət bəxti, xanəndəlik taleyi yaşayırdı və onu əsl peşəkarlıq gözləyirdi.

1956-cı ildə Bakıda keçirilən Gənclərin Ümumrespublika Festivalında iştirak etmək üçün Ağcabədi rayonundan Yaqub Məmmədov seçilib göndərilmişdi. Münsiflər heyətinin tərkibində məşhur sənət adamları Əfrasiyab Bədəlbəyli (1907-1976), Xan Şuşinski (1901-1979), Həqiqət Rzayeva (1907-1969), Əhməd Bakıxanov (1982-1973) və başqaları var idi. Yaqub Məmmədov Məhəmməd Füzulinin qəzəlləri ilə "Segah" muğamını oxuyur. Onun gözəl, məlahətli, qəlb titrədən, könül oxşayan cazibədar səsi, dahi Füzulinin hikmət aləminə qarışaraq dinləyicilərin ürəyinə yayılır. Münsiflər heyəti sehrli aləmə düşərək bu səsdən heyrətə gəlir. 26 yaşlı gəncin əsl peşəkar xanəndəyə məxsus ifası onları tam qane edir. Beləliklə, Yaqub Məmmədov festivalın laureatı olur, onun qarşısında geniş sənət üfüqləri, imkanlar açılır və o, böyük səhnəyə yol alır. Xalq çalğı alətləri ansamblının bədii rəhbəri, ustad tarzən-pedaqoq Əhməd Bakıxanov Yaqub Məmmədovu öz yaradıcı kollektivinə dəvət edərək onunla məşqlər aparır, gənc xanəndənin ifasında radio fonduna təsniflər və xalq mahnılarını yazdırır. Radionun qızıl fondunda Y. Məmmədovun ifasında qorunan "Arazbarı" zərbli muğamı da Azərbaycan Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinin nəzdində Ə. Bakıxanovun idarəsi ilə xalq çalğı alətləri ansamblının müşayiəti ilə 1956-cı ildə lentə alınıb. Həmin ildə xanəndənin ifasında "Rast" və "Çahargah" muğamları da radio fonduna daxil olub. Yaqubun həmin ifaları nadir nüsxə kimi bu gün də öz tərəvətini, güc-qüdrətini və aktuallığını qoruyub saxlayır. Bu ifa klassik Azərbaycan muğam sənətindən qaynaqlansa da, burada təzə forma-biçim və yeni ənənə də var.

Onu da qeyd etməliyik ki, Yaqub Məmmədov Bakıda məskunlaşıb, işə düzələndə qədər bir müddət Ağdaş şəhərində yaşayıb xanəndə kimi fəaliyyət göstərmişdi. Belə ki, o bölgədə Ağdaş şəhəri bir mədəniyyət mərkəzi kimi sənət adamlarının toplanmasına imkan yaradırdı.

Yaqub nəinki Ağdaşda, hətta Şəkiddə də öz mübarək, uğurlu sənəti ilə xalqın xidmətində idi. Gənc xanəndə rayon tədbirlərində və el-obanın toy-bayramında oxuyurdu. Tanınmış gənc xanəndə kimi Yaqub Məmmədovun Ağdaşdakı fəaliyyəti burada muğam-səs, xanəndəlik sənətinə qədəm qoyanların yoluna işıq tutmuş və böyük həvəs oyatmışdı. O, deyirdi: *"Xan əminin səsinin vurğunuydum. Hələ Bakıya gəlməmişdim, amma Qarabağda, Ağdaşda, Şəkiddə tanınmış xanəndəydim"* [1, s. 131].

Qaynar sənət eşqi ilə yaşayan gənc xanəndə təbii ki, bir yerdə qərar tuta bilməzdi, odur ki, daim oxumaq, irəli etmək və sənət addımlarını daha iri atmaq istəyirdi. Elə bu həvəs onu Orta Asiyaya da aparıb çıxarmışdı. Filarmoniyaya dəvət olunana qədər Y. Məmmədov xeyli təcrübə keçmişdi.

M. Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının direktoru, məşhur bəstəkar Soltan Hacıbəyov (1919-1974) və ustad tarzən Qurban Pirimov (1880-1965) da Yaqubun ifasını çox bəyəndilər. Qurban Pirimov deyirdi: *“Səsi də gözəldir, oxumağı da, belə səsə və qabiliyyətə görə ikinci Cabbar yetişə bilər”*. [3, s.20].

1990-cı ildə Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında Yaqub Məmmədovun 60 illik yubileyi keçirildi. Səhnədə Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri, fəxri adlar daşıyan xanəndələr əyləşmişdi. Tədbirin aparıcısı gənc alim (hazırda akademik) Rafael Hüseynovdur. O, bir-bir qonaqlara söz verir. Növbəti çıxışçı sevimli müğənni, xalq artisti Şövkət Ələkbərova (1922-1993). Onun söylədiklərindən: *“Yaqub gözəl səsli xanəndə və çox böyük sənətkardır. Yaqubun səhnəyə gəlməyinin səbəbkarıyam deyə, istəyirəm ki, həmin adları çəkəm. 1948-ci ildə mən və Xan Şuşinski Ağcabədiyə qastrola getmişdik. Belə oldu ki, Zülfü Adıgözəlov da ora gəlib çıxdı. Rayon mehmanxanasında oturub dincəlir, çay içərək söhbətləşirdik. Yerli adamlardan yanımıza gəlib xahiş etdilər ki, burada bir nəfər oxuyan var, onu dinləyək. Dedilər ki, vallah səsi, oxumağı hamının xoşuna gəlir, siz də bir dinləyib fikir bildirin, görün, onu Bakıya göndərmək olarmı? Biz maraqlandıq. Xan dedi ki, yorğunluq, dincəlmək istəyirik, sabah gələr səsinə qulaq asırıq. Bu zaman işə qarışmış dedim ki, yox, uşaq gəlib, gəlin dinləyək. Uşaq deyəndə cavan, qamətli, hündürboy oğlan idi. Xanın qardaşı Allahyar Cavanşirov (1907-1972) tarı gətirib köklədi. Tar-kamança ilə hazır oldular. Üçümüz-Xan, mən və Zülfü əyləşib bu oğlanı dinləməyə hazırıq, düşündüm ki, qarşımızda oxumaq ona çətin olacaq, sıxılacaq. Lakin elə olmadı. O, əlini qoydu qulağının dibinə, bizə bir “Zabul” oxudu, gözəl səslə və bir əsl ləzzətlə. Xan dedi ki, boy. Onun dilində həmişə bu “boy” kəlməsinin mənası bəyənməyə, yaxşıya, dəyər verməyə işarə idi. Mən hələ o zaman Yaqubu kəşf etmişdim. Ona dedim ki, sən yaxşı oxuyan, dəyərlə sənətkar, xalqın sevimlisi olacaqsan. Mən bu gün, bu yubiley tədbirində fərəhlə deyirəm ki, o zaman fikrimdə yanılmamışam. Yaqub Məmmədov çoxdandır ki, musiqimizin, sənət adamlarının, xalqın, radionun və televiziyanın əzizidir. Onu təbrik edir, can sağlığı və sənətdə yeni nailiyyətlər arzulayıram”*. [3, s.20].

1948-ci ildə Y. Məmmədovun 18 yaşı var ikən musiqimizin, muğamın sütunları, korifeylər - Şövkət xanım, Xan əmi və Zülfü bəyin diqqətini cəlb etmiş, onların rəyini eşitmiş və xeyir-duasını almışdı.

Y. Məmmədovun 60 illik yubileyində aparıcı Rafael Hüseynovun çıxışından: *“Ustad xanəndə Mütəllim Mütəllimov danışmış ki, onu 1941-45-illər müharibəsi zamanı Ağcabədi rayon mədəniyyət evinə direktor təyin ediblərmiş. Orada konsertlər və teatr tamaşalarının hazırlanmasına rəhbərlik işləri də ona tapşırılıbmış. Həmin illərdə və ondan sonra Yaqub mədəniyyət evinin fəallarından biri imiş, oxuyurmuş. Ona “Beş manatlıq gəlin” tamaşasında rol verilibmiş”*. [3, s.25].

Qeyd olunmalıdır ki, Ağcabədi mədəniyyət evinə fəal işə cəlb olunarkən, Yaqubun 13 yaşı olmasına baxmayaraq özünü doğruldur, istər konsertlər və istərsə də teatr tamaşalarında xüsusi bacarıq göstərirdi. Konsertlərdə səsi cilalanır, tamaşalarda istedadı müxtəlif istiqamətlərdə formalaşır. Müharibənin sonunda, 1945-ci ildə Yaqubun 15 yaşı var ikən istedadı qaynayıp, səsi cövlan edir, oxumağa həddi-həvəsi daha da coşurdu. Onun 16 yaşı dinc quruculuq dövrünün başlanğıc ilinə düşmüşdü, çox yerlərə gedir, oxuyur, insanlara sevinc paylayır, sevilir və tanınırdı.

Yaqub Məmmədovun 60 illik yubileyində aparıcı Rafael Hüseynovun söylədiyi, yəni Yaqubun Ağcabədi Mədəniyyət Evinin teatr tamaşalarında rollar oynaması faktı öz təsdiqini tapır: *“Qanlı-qadalı müharibə illərindən təzəcə çıxmış kənd camaatı üzündə sevinc, dodağında gülüş tamaşanı alqışlarla qarşıladı. Bu gülüşü kənd camaatına bəxş edən aktyorlardan biri də şüurək boylu gənc Yaqub Məmmədov idi”*[3, s.33].

Yaqubun söylədiklərindən: *“Ağcabədi mehmanxanasında Xan əmi ilə, Şövkət xanım mənim səsimi dinləyəndə, oxumağımı yoxlayanda “Mirzə Hüseyn Segahi” da oxudum. Xan mənə qulaq asa-asa dedi:*

- Boy, Şövkət, bu nağayırır?

Şövkət xanım dedi: - Xan əmi, bu püxtələşmiş xanəndədi, bunu aparaq Bakıya. Bzim Opera Teatrımız, filamoniyamız var.

Dedim: - Şövkət xanım, indi yox”[1,105].

1958-ci ildə Yaqub Məmmədov Dövlət Filarmoniyasında solist kimi işə cəlb olunur. Bu dövrdə o, Asəf Zeynallı adına Orta İxtisas Musiqi Məktəbində təhsil alır və ustad xanəndə Seyid Şuşinskinin (1889-1965)

muğam dərslərində dinləyici kimi iştirak edir. Yaqub ustadından çox şey öyrənir və muğamın sirlərinə yiyələnir. Y. Məmmədov Filarmoniyanın özündə, Bakıdakı mədəniyyət və tədris müəssisələrində, rayonlarda verilən konsertlərdə çıxış edir. Səsi radiodan, televiziya, filarmoniya səhnəsindən, əyalətlərdəki konsertlərdən, Bakı və Abşeron kəndlərinin toylarından gələn Yaqub Məmmədov gündən-günə, aydan-aya, ildən ilə tanınır, geniş şöhrət tapır, xalqın əsl sevimlisinə çevrilir. Təbii ki, onun səsi daha da cilalanır, təcrübəsi artır, oxumağı daha da ustalaşır, repertuarı zənginləşir və həm də öz sənət ənənələrini ortaya qoyurdu.

Fikrət Əmirov və Niyazi kimi nəhəng sənət adamları Yaqub Məmmədovun ifasını bəyənir və ona dəstək olur. Onun ifası Qurban Pirimov, Əhməd Bakıxanov və Bəhram Mansurov kimi ustad tarzənlərin diqqətini cəlb edir.

Fikrət Əmirov Yaqubun geniş səs diapazonunu görüb onu Opera və Balet Teatrına – Məcnun roluna dəvət edir. Ancaq Yaqub bu təklifi qəbul etmir. Bunun bir neçə səbəbləri var idi. Səbəblərdən biri, onun bunu Məcnun roluna hörməti mənasında qəbul etməyi idi. Belə ki, Məcnun rolu sadə rol olmadığı üçün, bu rolu təbii oynamağı bacarmaq lazımdır. Yaqubun aktyorluqdan xoşu gəlmirdi, rola girməyi bacarmırdı. Yaqub anlayırdı ki, o, səhnədə elə oynamaq, oxumalıdır ki, Yaqub məcnunluğu, Məcnun məcnunluğundan kiçik görünməsin.

Fikrət Əmirov: *“Mən Yaqubu Opera səhnəmizin möhtəşəm Məcnunu kimi görürəm”* [3, s. 30].

Burada sənətkarlıq, maraq, arzu-istək, həvəs baxımından da çox incə mətləblər var. Yaqub gözünü açıb ağılı kəsəndən özünə nümunə saydığı ustadları əlində qaval, toy-büsatda, səhnədə görmüş və muğam sənətini də bu şəkildə sevir, qəbul edib bəyənmişdi. Odur ki, o da öz ustadları Seyid Şuşinski, Zülfü Adıgözəlov və Mütəllim Mütəllimov kimi oxumaq və sənəti bu qaydada işlətmək yolunu tutaraq sənət fəaliyyətinə başlamışdı.

Əhməd Bakıxanov: *“Yaqubdan olmaz. Yaqub muğam ifaçılarının birlikdə çoxunu əvəz edə bilən xanəndədir. O, hərtərəfli ifaçılıq qabiliyyətinə malik məharətli sənətkardır. Yaqubun səsi güclü, tükənməz olduğu kimi, ustalığı da yüksək, ifaçılığı əvəzsizdir. Heyf ki, Üzeyir bəy sağ deyil. Yaşasaydı bəlkə də Yaqubu Məcnun roluna o gətirərdi. Biz onu Məcnun roluna gətirə bilmədik. Yaqub Məcnun rolunda oynasaydı, ata-anası rəhmə gəlib bəlkə də Leylini Məcnuna verərdilər. Füzulinin də ruhu şad olar, Leyli və Məcnun xoşbəxtliyinə sevinər, Füzuli Bağdaddan öz poeziyasının qanadlarında onların toyuna gələrdi”* [3, s. 30].

Göründüyü kimi böyük sənət adamları Y. Məmmədovun ifaçılıq məharətini, səs üstünlüklərini, səsinin geniş diapazonunu, məlahətli tembrini nəzərə alıb onu Məcnun rolunda görürdülər. Lakin bu baş vermədi, Yaqub səhnədə xanəndə-aktyor deyil, muğam ustadı kimi, xanəndə kimi çalışmağa qərar verdi. Sənət aləmində hallar olub ki, hər sənət adamı qrimlənməyi qəbul edə bilməyib və bunlardan biri də Y. Məmmədov idi.

Onu da qeyd etməliyik ki, Yaqub Məmmədov həqiqətən nadir səsə malik idi. Səsinin əsl peşəkar muğam ifaçısına xas olan bəmi, zili yerli-yerində olaraq dinləyicini ovsunlayır və düşünməyə vadar edirdi. Bu səs həmişə insan qəlbinin dərinliklərinə işləyir, füsunkarlığı və ecazkarlığı ilə seçilirdi.

Sənətsünaslıq doktoru, professor İlham Rəhimli: *“Yaqub Məmmədovun əzəmətli, coşqun səsi, dərin musiqi qabiliyyəti və zəngülələrinin ahəngdarlığı vəhdətdə olaraq ürəklərə sirayət edirdi. Buna görə də xanəndə oxuduğu hər hansı muğamda sanki insanın bütün daxili həyəcanlarını, duyğularını və hisslərini intəhasız möhtəşəmliklə yerindən oyum-oyum edirdi.*

Yaqub Məmmədovun səs tembri məftunedici və hərərətli, ahəng çalarları səlis və zəngin idi. O, kükrəyib coşan səs xəzinəsindən həssas qənaətcilliklə istifadə etməkdə çox səriştəli idi [3, s. 14].

O, öz səsinin səviyyəsini, gücünü, bütün imkanlarını çox düzgün duyurdu. Odur ki, bütün muğamlarda, seçib repertuarına daxil etdiyi qəzəllərdə, onların hər birinin cümlə və sözlərində səsinə xüsusi məharətlə işlədirdi. Səs və söz onun duyğuları, musiqili, muğamlı ürəyilə vəhdət yaradaraq ortaya çox təsirli və ecazkar ifa çıxarırdı.

Yaqub Məmmədovun bənərsiz səsi vardı. Bu səs onun son nəfəsinə qədər korlanmadı, heç bir xarici təsirə məruz qalmadı. Zili zil, bəmi bəm yerində. Bir az niskilli, bir az qəmli, bir az da insana nikbinlik aşılardan bir səs. Oxuyanda bilirdin ki, qarabağlı səsidir. Onun səsinə təqlid edənlər də oldu, “Bala Yaqub” dedilər belələrinə. Yaqubun səsi təmiz, heç bir qatışıq olmayan Azərbaycan-Qarabağ səsi idi [4, s. 45].

Yaqubun sağlığında xalq artisti, ustad xanəndə, professor Arif Babayev demişdir: *“Azərbaycanda iki dəyərli səs varsa, onlardan birincisi Yaqub Məmmədovdur. Onun səsinə, sənətinə ikinci bir söz ola bilməz [3, s. 153].*

Əslində Arif Babayev özü də nadir səsə, ən gözəl tembrə malik xanəndədir. Onun Yaqub barədə fikri tam doğru və səmimidir. Yaqubun səs tembrindəki məlahət, güc və bununla bərabər lirik-dramatik əhval-ruhiyyə hər xanəndəyə nəsim olmur. Doğrudan da, Y. Məmmədovun səsi nadir səslər silsiləsinə daxildir. O, öz səsinə mənəvi istifadə edir və dinləyiciyə həssaslıqla çatdırırdı.

Tarixən məlahətli tembrə, nadir səsə malik xanəndələri Davud peyğəmbərə bənzədiblər. Bir nümunəni qeyd edək: 1916-cı ildə Bakıda böyük bir məclisdə Cabbar Qaryağdıoğlu və Seyid Şuşinski öz dəstəsi ilə çıxış edirdilər. C.Qaryağdıoğlu “Orta mahur”u bu muğama xas cəhətlərlə əzəmətlə oxuyur. Növbə S. Şuşinskiyə çatır. O, “Bayatı-Qacar”ı elə oxuyur ki, məclisdəkilər heyran qalır. Cabbar onun sənətini bəyənir və oradaca öz qavalını Seyidə bağışlayıb deyir:

“-Əhsən, Seyid, sənə lap Davud ləhni var. İndi arxayınam ki, muğamlarımız Seyidin ifasında yaşayacaq, o, cavan oxuyanlarımız üçün bir məktəb olacaq [5, s. 71]”.

C. Qaryağdıoğlu uzaqgörənliklə, haqlı olaraq S. Şuşinskinin məktəb olacağını və davamçılar yetişdirəcəyini söyləmişdi. Zamanında Seyid məktəbinin layiqli davamçılarından biri kimi Yaqub Məmmədov da yetişmişdi. Həmçinin Y.Məmmədovun da öz davamçıları meydana gəlmişdir və bu gün də onun yaradıcılıq ənənələrindən bəhrələnilib yetişənlər var.

Xalq artisti, muğamların dərin bilicisi, ustad tarzən Bəhram Mansurov (1911-1985) 1960-cı-1970-ci illərdə Yaqub Məmmədov haqqında deyərmiş: *“Yaqub səs baxımından Həzrəti Davud özüdür”.* Bu fikir Bəhram müəllimin yetirməsi, əməkdar artist, muğam bilicisi, ustad tarzən Valeh Rəhimovun söhbətlərində öz əksini tapır. O, Bəhram müəllimdən belə fikri dəfələrlə eşitdiyini qeyd edir.

Sosial şəbəkələrdə də Yaqubun səsinin dəyəri haqqında maraqlı fikirlərlə rastlaşmaq mümkündür. Musiqi xiridarı, muğam vurğunu Elxan Paşayevin fikirlərindən: *“1960-cı illərin əvvəllərində Yaqub Məmmədov Xan Şuşinski və Mütəllim Mütəllimovla birlikdə Bərdədə konsertlərdə çıxış edib. Orada Yaqub böyük uğurlar və tamaşaçı sevgisi qazanıb. Onun səsi Xan əmini də təəccübləndirib. X. Şuşinski deyib ki, Yaqub, sən sənətin həqiqətən adi səs deyil, nadir səslərdəndir. Hələ-hələ ortaya belə səs çıxmaz. Sən səsinə mütləq qorunalısan, bu səs xalqındır. M. Mütəllimov da ustadın bu fikri ilə razılaşdığını bildirib, deyib ki, inanmıram ki, bir də belə səs gələ. Mən diqqətlə fikir verdim, o, Cabbar əminin boğazlarını, zəngülələrini necə rahatlıqla və ustalıqla işlədir”.* [2, s. 153-154].

Xan Şuşinski və Mütəllim Mütəllimov həm ustalıq, həm səsin gücü və tembr cəhətdən dövrün nadir sənətkarları olublar. Belə nadir səslərin arasında Yaqubun da səsi özünü təsdiq edib və önə çıxıb. Bəli, bu maraqlı faktıdır və əsl həqiqətdir.

Yaqub Məmmədovun üstün cəhətlərindən biri də o idi ki, onun səsi yorulmurdu. Filarmoniyanın konsert briqadalarının tərkibində əyalətlərə göndərilən Y.Məmmədov bir gündə iki konsertdə oxumalı olurdu; biri səhərdə, zəhmət adamlarının qarşısında, biri də axşam mədəniyyət evlərində. O, həmçinin illərlə rayonlarda iki-üç günlük toylarda oxuyaraq, yorulmadan gözəl səsinə və nadir sənətini doğma, zəhmətkeş xalqına ərməğan edib. Elə Ulu Xilqət bu səsi, bu həvəsi, bu istedadı ona görə ona bəxş etmişdi ki, o da bunu xalqa həsr etsin.

Ustad tarzən, muğamlarımızın xiridarı Elxan Müzəffərov: *“Mən onunla Aşqabadda keçirilən Azərbaycan günlərinin də iştirakçısı olmuşam. Dostluq Cəmiyyətinin xətti ilə Qərbi Berlində, Kubada qastrol səfərlərində də onu kamançaçalayan Arif Əsədullayevlə müşayiət etmişəm. Almaniyada səfərimizin səbəkarı cənublu rəssam Əhrari olmuşdu. Almaniyada türklər, azərbaycanlılar çoxdur. Konsertlərimiz anlaşıq keçirdi. Kubaya bizimlə şair Nəriman Həsənzadə, Şamo Arif, Dövlət Mahnu və Rəqs Ansamblının kiçik bir heyəti də getmişdi. Kubada azərbaycanlı əsgərlər də var idi. Biz onlar üçün də konsert verdik.*

Yaqub Məmmədov hazırlıqlı xanəndə idi. Xariçi ölkələrin tamaşaçılarının da zövqünü oxşaya bilirdi. O, nə oxuyub gözəl oxuyub. Onun səsinə, “Mirzə Hüseyn səgahi”ndan, “Bayatı-Şirazi”ndan, “Mənsuriyyə”sindən olmazdı” [2, s. 154-155].

Bu müsahibədən bəlli olur ki, Y Məmmədov xarici ölkələrdə də çıxış edərkən, layiqli muğam ifaçısı kimi qəbul olunaraq sevilmiş, səs ilə, sənətilə müxtəlif xalqların zövqünü oxşayaraq onların məhəbbətini qazanmışdır.

Y. Məmmədov uşaqlıq, gənclik illərindən Azərbaycan muğamlarının daxilində boy atıb ucularaq öz zəngin, həmişəyaşar sənətini təsdiq etmişdir. O, sənətin sirlərinə yiyələnmiş, muğamların struktur quruluşunu, sxemini, tələb olunan bütün qayda-qanunu düz mənimsəyərək onlara riayət etmiş, oradakı bədii-estetik dəyərlərə doğru yanaşmış, keçidləri, pasajları, səs sıçrayışlarını məharətlə yerinə yetirmiş və bütünlükdə bu janrın daxilində öz ənənələrini yaratmışdır. Elmi araşdırmalar sübut edir ki, Yaqubun yaradıcılığında azərbaycançılıq, xalqilik, millilik öndə olmaqla, bütünlükdə muğamı, onun daxilindəki istedadı daim layiqincə və ustalıqla təqdim etmişdir.

Əmək fəaliyyətinə 1949-cu ildə başlayan Yaqub Məmmədov şərəfli, məhsuldar sənət yolu keçərək, xalqa, vətənə, dövlətə sədəqətlə xidmət etmişdir. O, Azərbaycan Respublikasının ali mükafatı, “Şöhrət” ordeni ilə təltif edilmişdir. Y. Məmmədov Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərdi Təqaüdünə layiq görülmüş ilk muğam ifaçılarından idi. İstedadlı insan, böyük xanəndə, xalq artisti Yaqub Məmmədov 2002-ci il iyulun 5-də, ömrünün 73-cü ilində dünyasını dəyişmişdir.

1990-cı ildə M. Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyasında Yaqub Məmmədovun 60 illik, 2000-ci il iyulun 20-də R.Behbudov adına Dövlət Mahnı Teatrında 70 illik yubileyi qeyd olunmuşdur. 07 iyul 2002-ci ildə həmin teatr binasının səhnəsində cənazəsi qaldırılmış bu böyük sənətkarın burada vida mərasimi keçirilmiş, dövlət, mədəniyyət və incəsənət xadimləri çıxış etmişlər [2, s. 189-190].

2010-cu ildə may ayının 25-də Bakıdakı Beynəlxalq Muğam Mərkəzində Yaqub Məmmədovun 80 illik yubileyi keçirildi. Tədbir xanəndənin lentə alınmış “Mənsuriyyə” zərbli muğam ifası ilə başladı. Yubiley gecəsində çıxış edənlər sənətkarın əvəz olunmaz ifaçılıq xüsusiyyətlərindən, təqdim etdiyi nadir sənət nümunələri ilə ümumxalq sevgisini qazanmasından bəhs etdilər. Foyədə xalq artisti Yaqub Məmmədovun ömür və sənət yolunu əks etdirən fotosərgi tədbirə qatılanlarda xüsusi maraq oyatmışdı. Tədbir barədə “525-ci qəzet” həmin il mayın 25-də 7-ci səhifədə məlumat verib. [25.05. 2010, Qəzet – 525, səh 7].

Bundan qabaq isə Yaqub Məmmədovun 80 illik yubileyi mayın 19-da Ağcabədi şəhərindəki Qarabağ Muğam Mərkəzində qeyd olunub. Bu barədə AZƏRTAC məlumat yaydı.

H. Əliyev Fondunun, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin, Azərbaycan Teleradio Verilişləri QSC-nin birgə dəstəyi ilə ölkəmizdə keçirilən “Sirlər xəzinəsi” layihəsinin növbəti tədbiri Yaqub Məmmədovun xatirəsinə həsr olunaraq 2017-ci ilin aprel ayında Ağcabədidəki Qarabağ Muğam Mərkəzində keçirilmişdir. Tədbirin təşkilatçılığını Ağcabədi Rayon İcra Hakimiyyəti yerinə yetirmişdir.

Azərbaycan xalqının muğamı Şərqlə xalqlarının muğamları içərisində özünəməxsus yer tutur. Azərbaycanda muğam sənətinə böyük əhəmiyyətin verilməsi bütünlükdə Azərbaycanın öz muğamına sahib çıxması deməkdir. Sonda isə bildirməliyik ki, Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri, millət vəkili Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyəti nəticəsində muğamımız toyxana, kiçik konsert salonları səviyyəsindən çıxarılıb UNESCO səviyyəsinə qaldırılmış və muğama layiq olduğu beynəlxalq status verilmişdir.

Bu gün Ümummilli lider Heydər Əliyevin ortaya qoyduğu ideyaların reallaşdırılması, “Muğam Azərbaycanın milli sərvətidir”, - deyən Prezident İlham Əliyevin dəstəyi, diqqət və qayğısı, “Biz muğamı gələcək nəsillərə qəlbimizin və ruhumuzun bir hissəsi kimi miras qoyuruq”, - söyləyən Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsləri nəticəsində muğam sənəti yeni inkişaf mərhələsinə yaşayır.

Dövlət başçısının Sərəncamı əsasında Beynəlxalq Muğam Mərkəzinin inşası, beynəlxalq musabiqələrin keçirilməsi, kompakt disklərin hazırlanması, elmi simpoziumların təşkili və eyni zamanda, muğamın UNESCO səviyyəsində təbliği muğama olan marağı artırır, insanların, xüsusilə də, gənc nəslin muğama münasibəti yaxşılaşdırılmalıdır.

Ədəbiyyat

1. Çəmənli M. (Mustafayev M.Ş) *Muğam dünyasının xanı. Gənclik*, 2001, 272 s.
2. Çəmənli M. (Mustafayev M.Ş) *Mənsuriyyə harayı. B.; Təhsil*, 2019, 192 s.
3. Qasımov T., Nəbioğlu A. *Mənsuriyyə yanğısı. B.; MBM*, 2005, 196 s.
4. *Qobustan toplusu // 3. 2015, s. 4-46*
5. *Məmmədov V.M. Muğam, söz, ifaçı. B.; İşıq* 1981, 142 s.
6. *Şərqlə qəzeti. 05.05. 2011, s. 11*